

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Ἰπὸ

ΣΠ. Ι. ΚΑΤΗΦΟΡΗ

I

Τὰ προβλήματα τῆς διανομῆς ἐμελετήθησαν ἐνωρίτατα, διὰ δὲ τῶν ἔργων τοῦ Ricardo καὶ τοῦ Sismondi κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ θεωρίᾳ.

Ἐν τῇ περὶ διανομῆς θεωρίᾳ τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις ἐμφανίζονται:

α) Τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ σχετικοῦ μεγέθους τῶν τμημάτων τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δηλ. τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

β) Τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀπολύτου μεγέθους τοῦ τμήματος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

γ) Τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατὰ κεφαλὴν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ ὁμάδων, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς φύσεως τοῦ εἰσοδήματος, τοῦ ὁποίου ἀπολαύουν τὰ εἰς αὐτὰς περιλαμβανόμενα πρόσωπα.

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν κατευθύνσεων τούτων ἀναφέρεται εἰς τὸ κατὰ κυριολεξίαν πρόβλημα τῆς διανομῆς, ἣτις σκοπεῖ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ποσοστῶν, ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, τὰ ὁποῖα περιέρχονται εἰς ἕκαστον τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς¹.

Ἡ δευτέρα ἐκ τούτων δὲν ἀφορᾷ πρόβλημα διανομῆς κατὰ κυριολεξίαν. Δι' ὃ καὶ ὀρθῶς ὁ καθηγητὴς E. Cannan² ἀπεκάλει, τὸ ἐν αὐτῇ ἐρευνώμενον πρόβλημα, πρόβλημα ψευδοδιανομῆς. Ὄντως, σύμφωνα μὲ τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν,

¹ Πρὸβλ. ὄρισμὸν τοῦ Ricardo ἐν τῷ ἀρχικῷ προλόγῳ τῶν «Principles of Political Economy and Taxation» 1817 καὶ τὸ παράδειγμα ἐν Κεφ. 1 τμήμα VII, (σελ 31 - 2 τῆς ἐκδόσεως Everyman's).

² «Theories of Production and Distribution», London 1903 β' ἔκδ. Κεφ. VII.

μελετῶνται οἱ παράγοντες οἱ ὅποιοι προσδιορίζουν τὸ ὕψος τῶν ἀμοιβῶν ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, καὶ παραβλέπεται τὸ ζήτημα τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος τὸ ὅποιον ἀπολαύει ἕκαστος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Δὲν λαμβάνεται δηλ. κατ' αὐτὴν τὸ σύνολον τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ὡς δεδομένον, καὶ καταβάλλεται προσπάθεια προσδιορισμοῦ τοῦ ποσοστοῦ ἐξ αὐτοῦ τὸ ὅποιον ἀπολαύει ἕκαστος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ χωριστὰ ὑπολογίζονται τὰ τμήματα τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος τὰ ὅποια περιέρχονται εἰς τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, καὶ τὰ ὅποια ἀθροιζόμενα ἀποτελοῦν τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματος. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι ἐτυμολογικῶς ὁ ὄρος διανομὴ προσιδιάζει περισσότερο εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν.

Ἀπὸ τοῦ Smith καὶ ἐντεῦθεν (μὲ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν Ricardo, Sismondi, Bastiat καὶ τοῦ Paul Leroy—Beaulieu) ³ ὁ ὄρος χρησιμοποιοεῖται ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν, καὶ τὸ κύριον πρόβλημα τὸ ὅποιον μελετᾶται εἰς τὰ κεφάλαια περὶ διανομῆς, ἀναφέρεται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν τμημάτων τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τὰ ὅποια περιέρχονται εἰς τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ⁴.

Τοιουτοτρόπως ἡ μελέτη τῆς πρώτης κατευθύνσεως παρημελήθη ⁵ καὶ τὸ ἀνωτέρω ἀποκληθὲν πρόβλημα τῆς «ψευδοδιανομῆς» κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν. Περὶ τοῦ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς «ψευδοδιανομῆς» εἶναι τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέ-

³ Ricardo op. cit., S. de Sismondi «Nouveaux Principes d'Economie Politique» β' ἔκδ. 1827, τόμ. 1ος σελ. X - XI καὶ passim, Fr. Bastiat «Les Harmonies economiques» 1850. Κεφ. VII, Leroy - Beaulieu «Essai sur la répartition des richesses» 1882.

⁴ Ἀντὶ παντὸς ἄλλου βλ. τὸ βον βιβλίον τῶν «Principles of Economics» τοῦ Marshall καὶ τὸ 2ον τῆς «Theoretische Sozialökonomie» τοῦ Cassel, μολονότι ὁ τελευταῖος οὗτος συγγραφεὺς ἀποφεύγει τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου διανομὴ καὶ E. Chamberlin «The theory of monopolistic Competition» 3η ἔκδ., Cambridge Mass, 1938 Κεφ. VIII.

⁵ Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦν τὰ ἔργα ἐνίων ἐκ τῶν οἰκονομολόγων τῆς Αὐστριακῆς σχολῆς, ἰδίᾳ τοῦ v. Wieser («Der Natürliche Wert» 1889 καὶ «Theorie der Gesellschaftlichen Wirtschaft 1914) καὶ τοῦ προσφάτως ἀποθανόντος Ἀμερικανοῦ Καθηγητοῦ J. B. Clark, εἰς τὰ ὅποια δίδεται ἡ πρέπουσα ἔμφασις εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις. Τὸ ἔργον τοῦ J. B. Clark «The Distribution of Wealth» 1899, ἀποτελεῖ ἴσως τὴν πληρεστέραν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τῆς θεωρίας περὶ διανομῆς.

ρον καὶ ὅτι ὀρθῶς εἰς αὐτὸ ἐδόθη πρωτεύουσα σημασία, δὲν νομίζωμεν ὅτι χωρεῖ ἀμφισβήτησις. Μία μεταβολὴ τοῦ ἀπολύτου μεγέθους τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος εἶναι πολὺ σπουδαιότερα διὰ μίαν οἰκονομίαν, ἀπὸ—τοῦ εἰσοδήματος παραμένοντος τοῦ αὐτοῦ—μεταβολὴν τῶν ποσοστῶν κατὰ τὰ ὅποια διανέμεται. Ἄλλὰ τὸ γεγονός παραμένει ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται πράγματι περὶ προβλήματος διανομῆς, διὰ τοῦτο καὶ εἰς πλείστα νεώτερα ἔργα ὁ ὅρος διανομὴ ἀποφεύγεται, τῶν κεφαλαίων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἰσοδήματος ποῦ περιέρχεται εἰς ἕκαστον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς, τιτλοφορουμένων συνήθως «Περὶ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς»⁶.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν θ' ἀσχοληθῶ πρωτίστως μὲ τὸ κατὰ κυριολεξίαν πρόβλημα τῆς διανομῆς. Ἀπόλυτος διαχωρισμὸς ἀπὸ τοῦ κατὰ συνήθη ἔννοιαν προβλήματος τῆς διανομῆς, δὲν εἶναι οὔτε εὐκταῖος οὔτε καὶ δυνατός. Ἡ δὲ συστηματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ σχετικῶς παρημελημένου προβλήματος τούτου, μολονότι βεβαίως δὲν παρουσιάζει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑτέρου προβλήματος, νομίζωμεν ὅτι ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον ἐκείνου συμπλήρωμα.

Ἡ τρίτη τέλος ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατευθύνσεων, εἰς τὴν μελέτην τῆς ὁποίας, ἄλλωστε, συνήθως δίδεται τὸ ὄνομα τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς πραγματείαν καθαρῶς θεωρητικὴν, ὡς ἢ παροῦσα. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς ἐμφανίζεται ἰδίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημογραφικῶν καὶ δημοσιονομικῶν προβλημάτων καὶ τὴν ἄσκησιν κοινωνικῆς πολιτικῆς⁷.

⁶ Βλ. Cassel *loc. cit.* Κατὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου διανομὴ ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην ἔννοιαν βλ. Ed. Cannan «A Review of Economic Theory», London 1930 Κεφ. Χ.

⁷ Ἡ σχετικὴ μὲ τὰ προβλήματα ταῦτα βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη. Θεωρητικὸν ἐνδιαφέρον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, παρουσιάζει ἢ ὑπὸ τοῦ Vilfredo Pareto ἀνακαληφθεῖσα καμπύλη τῶν εἰσοδημάτων (βλ. «Cours d'Economie Politique» τόμ. 2ος, Lausanne 1897 βιβλ. III Κεφ. 1) ἢ ἀξιολογοτέρα συζητήσεις ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ νόμου τούτου εὔρηται εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ καθ. A. C. Pigou «Economics of Welfare».

II

Πρωτογενῆ εἰσοδήματα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἀπολαύουν οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς ἐργασία καὶ κεφάλαιον. Ἐν ὑστάτῃ ἀναλύσει, ὅλα τ' ἀπολαμβάνόμενα εἰσοδήματα προέρχονται ἐξ ἐργασίας ἢ κεφαλαίου. Εἶναι ἀληθές ὅτι συνήθως ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα ἐξ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου διακρίνονται ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἀπολαύουν οἱ διαθέτοντες τὸν τρίτον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς, τὴν φύσιν, πολλάκις δὲ καὶ αἱ ἀμοιβαὶ τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Πλὴν ὅσον ἀφορᾷ τὰ προβλήματα τῆς διανομῆς, ὑφ' ἣν ἔννοιαν πραγματευόμεθα ταῦτα ἐνταῦθα, κρίνωμεν ὀρθώτερον τὸν μὴ διαχωρισμὸν¹ τῆς ἀμοιβῆς «διὰ τὰς φυσικὰς καὶ ἀκαταλύτους δυνάμεις τοῦ ἐδάφους» ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα ἐκ κεφαλαίου γενικῶς, καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους:

α) Διότι διὰ ταύτας δὲν ζητεῖται ἀμοιβὴ παρὰ ἐφ' ὅσον ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ φύσις παρετήρει ὁ Bastiat, δὲν ζητεῖ ἀμοιβὴν διὰ τὰν δυνάμεις τῆς, ἢ χρησιμότης αὐτῶν εἶναι ἐλευθέρως. Ἐφ' ὅσον δὲ ζητεῖται ἀμοιβὴ τότε αὕτη ὑπολογίζεται ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων κεφαλαίου.

β) Οὐδὲ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὰς φυσικὰς δυνάμεις τοῦ ἐδάφους ὑπακούει εἰς ἰδιαιτέρους κανόνας τοιούτους, ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται ὁ διαχωρισμὸς αὐτῆς, ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα ἐκ τῶν λοιπῶν στοιχείων κεφαλαίου.

Ὅντως ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις πρὸ καιροῦ ἀπέδειξε ὅτι οὔτε ἀκατάλυτοι εἶναι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ ἐδάφους, οὔτε ἡ ποσότης τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀπολύτως περιορισμένη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ποσότητα τῶν λοιπῶν στοιχείων τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου. Αἱ πρόοδοι τῶν συγκοινωνιῶν ἠύξησαν καταπληκτικῶς τὰς διαθεσίμους πρὸς καλλιέργειαν γαίας, διότι ἔφεραν πλησίον εἰς τὰ κέντρα καταναλώσεως ἐδάφη προηγουμένως ἀπομεμονωμένα, ἐπίσης δὲ ἠύξησαν καὶ τὰ πρὸς κατοικίαν δυνάμενα νὸ διατεθοῦν ἐδάφη

¹ Πρὸς τὸ ἄσκοπον τοῦ διαχωρισμοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐνταῦθα ἐρευνώμενον πρόβλημα, συμφωνοῦν ὁ Cassel op. cit. σελ. 261 τοῦ Α' τόμ. τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως, ὁ Colson «Cours d'Economie Politique» τόμ. 3 (Paris 1927) σ. 439 καὶ ἰδίᾳ ὁ Cannan «Review κλπ.». Κεφ. XIII. Κατὰ τοὺς συγγραφεῖς μάλιστα τούτους εἶναι προτιμητέος ὁ ὅρος εἰσοδήματα ἐξ ἰδιοκτησίας ἀντὶ εἰσοδήματα ἐκ κεφαλαίου.

εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, διότι ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταπληκτικὴν ἐπέκτασιν τῶν πόλεων. Καὶ αἱ πρὸς τὰς κατευθύνσεις ταύτας δυνατότητες πᾶν ἄλλο δύναται τις νὰ εἴπη παρὰ ὅτι ἐξηντλήθησαν. Ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου, γενικώτερον, αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι καθιστοῦν καλλιεργήσιμα νέα ἐδάφη καὶ βελτιώνουν τὴν παραγωγικότητα τῶν παλαιῶν ἐδαφῶν². Ὅσον ἀφορᾷ τὸν νόμον τῆς φθινοῦσης ἀποδόσεως, ἀπὸ πολλοῦ κατεδείχθη³ ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς παραγωγῆς τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ μίαν γενικὴν περίπτωσιν τοῦ νόμου τῶν ἐξόδων παραγωγῆς⁴.

Ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιχειρηματίου παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ μίαν κατηγορίαν ἀμοιβῆς ἐργασίας⁵, οὐδεὶς δὲ ἀποφασιστικὸς λόγος διαχωρισμοῦ συντρέχει.

III

Τὸν ἄξονα τῆς οἰκονομικῆς ἀποτελεῖ—ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης—ἡ περὶ ἀξίας θεωρία. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν «διανομὴν» ἢ περὶ ἀξίας θεωρία ἔχει διττὴν σημασίαν:

α) Ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς περὶ δια-

² Δυνατότης ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως ἐδαφῶν, πολυόροφοι οἰκοδομαί.

³ Βλ. Εἰδικῶς F. A. Walker «Land and its rent» 1883, Marshall Principles». Βιβλ. V Κεφ. 8 καὶ 9 καὶ Βιβλ. VI Κεφ. 9, ὅπου ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἔννοια τῆς quasi rent, ὡς καὶ τὴν μελέτην τοῦ συναδέλφου κ. I. Πίντου «Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν νόμων τῆς παραγωγῆς» ἐν Ἐπιθ. Κοιν. καὶ Δημ. Οἰκονομικῆς 1936 σ. 145 - 158, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁴ Πρῶτ. καὶ κατωτέρω III § σ. 16.

⁵ Πρόκειται βεβαίως περὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀνεξαρτήτως τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ. Θεωρητικῶς ἡ διάκρισις δὲν παρουσιάζει δυσχερείας, ἀλλ' ὁ ἀκριθὴς διαχωρισμὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερῆς ἐν τῇ πράξει, βλ. καὶ C. Clark «National income and outlay» London 1938 Κεφ. 5ον. Κατωτέρω (§ VI) πραγματευόμενοι περὶ κερδῶν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀλλὰ τὴν τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπενδεδυμένον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, οἷα εἶναι καὶ ἡ συνήθης τοῦ ὄρου χρήσις. Εἶναι φανερόν ἐξ ἄλλου ὅτι αἱ ἀπλουστεύσεις αὗται προτείνονται ad hoc, διὰ τὸ εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἐρευνώμενον πρόβλημα, οὐδόλως δὲ δι' αὐτῶν ἐπιλαμβανόμεθα τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος διαχωρισμοῦ ἀμοιβῶν κεφαλαίου καὶ ἐπιχειρηματίου γενικῶς.

νομῆς θεωρίας. Αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦν μίαν εἰδικὴν περίπτωσιν σχηματισμοῦ τιμῶν.

β) Αἱ μεταβολαὶ τῶν τιμῶν, γίνεται γενικῶς ἀποδεκτόν, ὅτι ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Χάραξις τῶν κεντρικῶν γραμμῶν τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας, οἷα ἀκολουθεῖται ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ, ἐλπίζωμεν ἄλλωστε ὅτι θὰ δείξῃ τὴν οὐσιαστικὴν συμφωνίαν ἢ ὁποῖα ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὡς πρὸς τὰς βασικὰς γραμμὰς τῆς διαμορφώσεως καὶ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀξίας καὶ τῶν τιμῶν.

Ἡ ἀξία ἐκφράζει τὴν οἰκονομικὴν σχέσιν μεταξὺ δύο ἀγαθῶν ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ, ὅταν δὲ τὸ ἐν τῶν ἀγαθῶν τούτων εἶναι τὸ νόμισμα ἢ σχέσις ἀποκαλεῖται τιμῆ. Οὕτω ἀξία καὶ τιμὴ ἐμφανίζονται ὡς ὄροι οὐσιαστικῶς ταυτόσημοι¹. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ θεωρία ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευναν τῶν ὄρων καὶ γενικωτέρων περιστάσεων, οἱ ὅποιοι ἐπηρεάζουν τὸν σχηματισμὸν τῶν τιμῶν καὶ συντελοῦν εἰς τὸν προσδιορισμὸν των.

Τώρα ἡ τιμὴ παντὸς ἀγαθοῦ, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται αἱ καμπύλαι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἢ δὲ οὕτως προσδιοριζομένη τιμὴ εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποῖαν ἱκανοποιοῦνται οἱ περισσότεροι ἀγορασταὶ (ζητοῦντες) καὶ οἱ περισσότεροι πωληταὶ (προσφέροντες), εἶναι δηλ. ἐκείνη εἰς τὴν ὁποῖαν προσφορὰ καὶ ζήτησις ἰσορροποῦν. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι σταθερὰ ἢ οὕτως ἐπιτυγχανομένη ἰσορροπία, διὰ νὰ ὑπάρχη δηλ.

¹ Ὁ ὅρος ἀξία βαίνει ἐγκαταλειπόμενος. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου ἀξία (Wert) χαρακτηρίζει τούς, ὅλον ἐν καθισταμένους ἀραιωτέρους, ὁπαδοὺς τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται διὰ μακρῶν μὲ τὸ πρόβλημα τῶν αἰτίων (ὀριακὴ χρησιμότης) τῆς ἀξίας. Ἀντιθέτως οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν, ἥτις συνήθως ἀποκαλεῖται συναρτησιακὴ — καὶ ἡ ὁποῖα, ὡς θὰ φανῇ ἐκ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἀναπτύξεως, δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς ἔρευναν περὶ τῶν βαθυτέρων αἰτίων τῆς ἀξίας — χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικῶς τὸν ὄρον τιμὴ (Preis). (Πρβλ. καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου τιμὴ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ καθ. κ. Ζολώτα καὶ εἰς τὴν «περὶ μεταβολῶν τῶν τιμῶν» πραγματείαν τοῦ κ. Πίντου). Εἰς τὰς Ἀγγλοσαξωνικὰς χώρας, ἀπὸ τοῦ Marshall καὶ ἐντεῦθεν, ἐπικρατεῖ ὁ ὄρος τιμὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄρος ἀξία χρησιμοποιεῖται. Πάντως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐν Γερμανίᾳ, ἡ χρησιμοποίησις ἑνὸς τῶν ὄρων τούτων δὲν χαρακτηρίζει ὑφισταμένην δογματικὴν ἀντίθεσιν.

τᾶσις τῆς οὕτω σχηματιζομένης τιμῆς ὅπως, μετὰ πᾶσαν ἀπομάκρυνσιν ἐπανερχεται εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον, δέον ἢ οὕτω σχηματιζομένη τιμὴ νὰ παριστᾷ τὴν κανονικὴν τιμὴν.

Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει ἡ νεωτέρα περὶ τιμῶν θεωρία, τῆς καθαρῶς συναρτησιακῆς θεωρίας περὶ τιμῶν, τῆς ἀναπτυχθείσης ὑπὸ τῆς μαθηματικῆς σχολῆς, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ V. Pareto. Ἡ θεωρία αὕτη ἤρκειτο εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν φαινομένων τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ τῆς ἀλληλεξαρτήσεως ἢ ὁποῖα ὑφίσταται μεταξὺ τῶν διαφόρων τιμῶν, ἀλλὰ ἤρνεῖτο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν μελέτην φαινομένων συντελούντων εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τιμῶν ἐκτὸς τῆς ἀγορᾶς, ὡς πράττει ἡ νεωτέρα θεωρία, εἰσάγουσα τὴν ἔννοιαν τῆς κανονικῆς τιμῆς².

Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Cassel, νεώτερος ἐκπρόσωπος τῆς μαθηματικῆς σχολῆς, δὲν ἀρκεῖται εἰς καθαρῶς συναρτησιακὴν μέθοδον, διότι προβαίνει καὶ πέραν τῆς μελέτης τῶν φαινομένων τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων τιμῶν, ἀναλύων τὴν ἀρχὴν τῆς στενότητος, ἢ ὁποῖα κατὰ βάσιν ἀποτελεῖ μελέτην τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦται ὁ νόμος τῆς στενότητος ἐν τῇ παραγωγικῇ διαδικασίᾳ.

Προσφορὰ καὶ ζήτησις συντρέχουν ἐξ ἴσου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κανονικῆς τιμῆς. Κανονικὴ τιμὴ διὰ τοὺς προσφέροντας εἶναι ἡ καλύπτουσα τὰ ἔξοδα παραγωγῆς, διὰ τοὺς ζητοῦντας ἢ συμπίπτουσα μὲ τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα τῶν ζητουμένων ἀγαθῶν.

Μία τοιαύτη διατύπωσις τῆς θεωρίας περὶ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν νομίζωμεν ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς οὐσιαστικῶς συμβιβαζομένη μὲ τὰς περὶ τιμῶν θεωρίας πλείστων ἐκ τῶν νεωτέρων οἰκονομολόγων³.

Θὰ ἠδύνατο μόνον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἡμετέρα διατύπωσις εἶναι τόσον σύντομος, ὥστε ν' ἀφήνῃ ἐκτὸς ὀλόκληρον

² Ἡ θέσις αὕτη τῆς μαθηματικῆς σχολῆς φρονούμεν ὅτι ὀφείλεται εἰς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς παλαιᾶς κλασσικῆς σχολῆς καὶ τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς, αἱ ὁποῖαι, ἀκριβῶς, παρημέλουν τὴν μελέτην τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀσχολούμεναι ἢ μὲν μὲ τὸν σχηματισμὸν τῆς φυσικῆς τιμῆς, ἢ δὲ μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος.

³ Π. χ. Marshall, Cassel, Pigou, op. cit, Taussig «Principles of Economics» 4η ἔκδ. 1923 κ. ἄ.

τὸν μηχανισμόν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν. Τὸ κενὸν τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ συμπληρώσω εὐθύς κατωτέρω, περιοριζόμενος ὅμως μόνον εἰς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰ προβλήματα τῆς διανομῆς.

Ἐλέγομεν, ὀλίγον ἄνωτέρω, ὅτι κανονικὴ τιμὴ διὰ τοὺς προσφέροντας εἶναι ἡ καλύπτουσα τὰ ἔξοδα παραγωγῆς, δηλ. τὰς ἀμοιβὰς αἱ ὁποῖαι καταβάλλονται εἰς τοὺς συντελεστάς τῆς παραγωγῆς διὰ τὰς παρ' αὐτῶν ἐξαντλουμένας δυνάμεις, ἢ τὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑποβάλλονται, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑπάγονται καὶ οἱ φόροι καὶ τέλη διὰ τῶν ὁποίων ἐπιβαρύνεται μία ἐπιχείρησις καὶ οἱ ὁποῖοι, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀποτελοῦν ἀμοιβὰς διὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Κράτους παρεχομένας ὑπηρεσίας.

Τοιαύτη ἔννοια κανονικῆς τιμῆς οὐδόλως πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς φυσικῆς τιμῆς, τῆς παλαιᾶς ἀντικειμενικῆς περὶ ἀξίας θεωρίας κατὰ τὴν ὁποίαν (Smith, Ricardo, Malthus, Senior, James Mill, Mc Culloch, Marx) αἰτία τῆς ἀξίας ἐνὸς ἀγαθοῦ εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ ἐναποθετιμένη, ἐργασία (Ricardo, Marx, J. Mill), ἢ καὶ κεφάλαιον, ἢ ὁποῖα καὶ προσδιορίζει τὴν φυσικὴν τιμὴν αὐτοῦ. Ὅντως κατὰ τὴν παλαιότεραν αὐτὴν θεωρίαν πρόκειται περὶ τῆς πραγματικῆς θυσίας τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ ἐργάτης ἀπασχολούμενος καὶ κοπιᾶζων διὰ τὴν παραγωγὴν ἐνὸς ἀγαθοῦ, ἢ καὶ ὁ κεφαλαιούχος διὰ τὴν στέρησιν τῆς ἀμέσου ἀπολαύσεως τοῦ κεφαλαίου του. Ἐνῶ, κατὰ τὴν ἐνταῦθα ὑποστηριζομένην θεωρίαν, πρόκειται ἀπλῶς περὶ τῶν ἀμοιβῶν τὰς ὁποίας λαμβάνουν οἱ ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ἢ ὅπωςδήποτε συντελοῦντες εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἡ διάστιξις αὕτη εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας τόσον διὰ τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν, ἄλλ' ἰδίᾳ διὰ τὴν θεωρίαν τῆς διανομῆς. Οὕτω:

α) Ἀποφεύγεται ἡ ἀντίρρησις περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοῦ ἀκριθοῦς προσδιορισμοῦ τοῦ πραγματικοῦ κόστους. Διότι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πραγματικὸν κόστος, αἱ χρηματικαὶ ἀμοιβαὶ δύνανται εὐκόλως νὰ προσδιορισθοῦν καὶ ἐπομένως ἡ ἔννοια τῆς κανονικῆς τιμῆς τῆς νεωτέρας θεωρίας, οὐδό-

λως ἔχει τὸν μεταφυσικὸν χαρακτήρα τῆς παλαιᾶς ἐννοίας τῆς φυσικῆς τιμῆς.

β) Τὸ ὁποῖον καὶ σπουδαιότατον, ἀποφεύγεται ἡ μετατροπὴ τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας εἰς ἐπιχείρημα ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Εἶναι περίεργον τῇ ἀληθείᾳ, πῶς ὁ τε Ricardo καὶ ὁ Marx ἐβασίσθησαν ἐπὶ παρεμφεροῦς περὶ ἀξίας θεωρίας, ὁ μὲν διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ὑπέρμαχον τῆς κρατούσης οἰκονομικῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ ἀπολύτως ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ (ὅστις ἐξασφαλίζει τὴν ταχύτεραν προσαρμογὴν τῶν τιμῶν ἀγορᾶς πρὸς τὴν φυσικὴν τιμὴν), ὁ δέ, ἀντιθέτως, διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀχαρακτήριστον ἐκμετάλλευσιν τὴν ὁποῖαν ὑφίσταται ὁ ἐργάτης ὑπὸ τὸ κρατοῦν κοινωνικὸν καθεστῶς⁴.

Ἀντιθέτως ὅταν δεχθῶμεν ὅτι τὴν κανονικὴν τιμὴν προσδιορίζουν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ θεωρία περὶ ἀξίας καθίσταται οὐδετέρα. Ἡ κανονικὴ τιμὴ πρέπει νὰ καλύπτῃ τὸ σύνολον τῶν καταβληθεισῶν ἀμοιβῶν, τὸ ἐὰν αἱ ἀμοιβαὶ αὗται εἶναι δίκαιαι ἀμοιβαί, ἀνταποκρίνονται δηλ. εἰς τὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθησαν οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς, εἶναι ἄλλο ζήτημα.

Ἐπομένως, προκειμένου περὶ τοῦ προβλήματος τῆς διανομῆς, ἡ κανονικὴ τιμὴ δὲν ἐξασφαλίζει τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν—σύμφωνα δηλ. μὲ τὰς καταβληθείσας δυνάμεις κλπ. παρ' ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς—ἀπλῶς καὶ μόνον καλύπτει τὰς ἀμοιβὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ εἶναι ἀνάλογοι καὶ δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς καταβληθείσας δυνάμεις καὶ λοιπὰς θυσίας.

Θὰ παρετήρει βεβαίως τις ὅτι, ὑπὸ σύστημα ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, κατ' ἀνάγκην αἱ καταβαλλόμεναι ἀμοιβαὶ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ πραγματικὸν κόστος παραγωγῆς, διότι οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς δύνανται εὐχερῶς νὰ μετατίθενται εἰς τὰς καλύτερον ἀμοιβομένας ἀπασχολήσεις,

⁴ Ὑπεστηρίχθη κατ' ἐπανάληψιν ὅτι ἡ μῆνις τῶν οἰκονομολόγων τῆς κλασσικῆς σχολῆς κατὰ τοῦ ἔργου τοῦ Marx, τὸ ὁποῖον βασίζεται ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς αὐτῶν ἀναλύσεως, ὀφείλεται ἀκριθῶς εἰς τὸ ὅτι οὗτος διείδε καὶ ἀνέπτυξεν τὴν λανθάνουσαν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν αὐτῶν ἀναπτύξεων καὶ τῆς παρ' αὐτῶν προτεινομένης οἰκονομικῆς πολιτικῆς, βλ. ἐπὶ τοῦ ζητήματος G. Myrdal «Das politische Element in der Nationalökonomischen Doktrinbildung» σ. 123 - 5.

προκαλουμένης ἐξισώσεως τῶν ἀμοιβῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν.

Δύο ἀντιρρήσεις χωροῦν κατὰ τῆς παρατηρήσεως ταύτης: Ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια, ἡ ἐξαντλουμένη δύναμις, δὲν εἶναι πάντοτε ἀνάλογος πρὸς τὰ ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα. Ὡς γνωστόν, μία ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιρρήσεων κατὰ συστήματος κοινοκτημοσύνης ἀναφέρεται εἰς τὸ ποῖον θὰ εἶναι τὸ κριτήριον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ γίνεταί ἡ διανομὴ τοῦ παραγομένου εἰσοδήματος. Αἱ ἀνάγκαι τῶν μετεχόντων τῆς παραγωγῆς, αἱ παρ' αὐτῶν καταβαλλόμεναι δυνάμεις, ἢ τὰ ἐπιτυγχανόμενα παραγωγικὰ ἀποτελέσματα;

Ὁ δὲ συναγωνισμός, ἐπικρατῶν ἀπολύτως, ἐπιφέρει ἐξίσωσιν τῶν ἀμοιβῶν διὰ συντελεστὰς τῆς αὐτῆς παραγωγικότητος, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν καταβολὴν δυνάμεων.

Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον καὶ ὑπὸ σύστημα πλήρους συναγωνισμοῦ ὡς παρατηρήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Cairnes⁵, ὑφίστανται αἱ λεγόμεναι μὴ συναγωνιζόμεναι ὁμάδες αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουν τὴν συμμόρφωσιν τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἐργασίας, πρὸς τὴν παραγωγικότητα αὐτῶν. Οὕτω π. χ. πῶς δύναται συναγωνισμός νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπιφέρει ἐξίσωσιν τῶν ἀμοιβῶν μεταξὺ χειρονακτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας, μεταξὺ τῶν ἀσκούντων ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα ἐπιστημόνων καὶ τῶν μὴ εἰδικευμένων ἐργατῶν; Εἰς τὰς περιπτώσεις ἄλλωστε αὐτὰς ἐλλεῖπει καὶ οἷονδῆποτε ἀντικειμενικὸν κριτήριον ὅπως συγκριθοῦν αἱ σχετικαὶ παραγωγικότητες ἐκάστης τῶν ἀπασχολήσεων τούτων.

γ) Παρατηρήθη τέλος⁶ ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τοῦ πραγμα-

⁵ «Some leading principles of Political Economy» London 1874, μέρος I Κεφ. III σ. 72 κ. ἔ. Οὗτος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεωτέρας θεωρίας περὶ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν ὑπὸ σύστημα ἀτελοῦς ἢ μονοπωλιακοῦ συναγωνισμοῦ, ἥτις ἀκριβῶς βασίζεται ἐπὶ τῆς διακρίσεως πλειόνων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, μὴ συναγωνιζομένων ἀγορῶν. Βλ. τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν ἐργασίαν τοῦ Chamberlin καὶ J. Robinson «The Economics of imperfect competition» London 1933.

⁶ Π. χ. Ch. Gide «Cours d'Economie Politique» 10ῃ ἔκδ. Paris 1930 τόμ. 1ος σ. 69.

τικού κόστους διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ χρηματικοῦ κόστους (ἐξόδων) δημιουργεῖ ἓνα φαῦλον κύκλον, διότι ἔάν ἡ κανονική τιμὴ ρυθμίζεται βάσει τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, γεννᾶται τὸ ζήτημα περὶ τοῦ πῶς προσδιορίζονται αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν, δηλ. ἡ τιμὴ αὐτῶν, ἡ ὁποία, οὔσα μία τιμὴ, προϋποθέτει λελυμμένον τὸ πρόβλημα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν.

Τοιαύτη παρατήρησις ὀφείλεται εἰς σύγχυσιν τῆς ἐνταῦθα ἀναπτυσσομένης θεωρίας, πρὸς τὴν παλαιὰν ἀντικειμενικὴν θεωρίαν περὶ φυσικῆς τιμῆς ἰσομένης πρὸς τὸ πραγματικὸν κόστος. Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ἐξόδων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν αἰτίαν τῆς ἀξίας. Τὰ ἔξοδα ταῦτα καθορίζονται ἀπὸ τὰς ἀμοιβάς, δηλ. τὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ αὐταὶ πάλιν σχηματίζονται ἐν ἀλληλεξαρτήσῃ καὶ ταυτοχρόνως πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἐτοίμων ἀγαθῶν.

Ἄχρις ὥρας ἡσχολήθημεν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς προσφορᾶς. Ἄλλ' ἡ θεωρία περὶ ἀξίας, τῆς ὁποίας ἐκθέτωμεν ἐνταῦθα χαρακτηριστικὰς τινὰς γραμμάς, δίδει ἐξ ἴσου μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ζήτησιν, ἡ δὲ κανονικὴ τιμὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ὁποίων πάλιν, ἡ τιμὴ ἀσκεῖ ἐπιρροήν.

Ἡ ζήτησις ἐνὸς ἀγαθοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὀριακὴν αὐτοῦ χρησιμότητα δηλ. ἀπὸ τὴν σπανίαν χρησιμότητα αὐτοῦ. Ὅσον μεγαλειτέρα ποσότητα ἐνὸς ἀγαθοῦ ἔχει κανεὶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, τόσον μικροτέρα εἶναι ἡ χρησιμότης, δι' αὐτόν, προσθέτου ποσότητος. Τόσον δὲ ὀλιγώτερον θὰ εἶναι διατεθιμένος νὰ δώσῃ εἰς ἀντάλλαγμα χάριν αὐτῆς, καὶ ἐπομένως ὅσον μεγαλειτέρα ἡ προσφορὰ ἐνὸς ἀγαθοῦ, τόσον μικροτέρα θὰ εἶναι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀγοραστοῦ, ἡ τιμὴ αὐτοῦ, δηλ. ἡ ὀριακὴ αὐτοῦ χρησιμότης. Καὶ ἀντιθέτως.

Ἐποθέσωμεν τώρα ὅτι ὁ παράγων ἀγαθόν τι ἀποφασίζει νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρει τοῦτο, ὑπὲρ τὸ κανονικὸν δι' αὐτόν ἐπίπεδον, διὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλον λόγον. Ἡ ὑψωσις τῆς τιμῆς προσφορᾶς θὰ προκαλέσῃ (*rebus sic stantibus*) μείωσιν τῆς ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν τούτων, μείωσιν δηλ. τῆς ὀριακῆς αὐτῶν χρησιμότητος. Μείωσις ὅμως

τῆς ζητήσεως θὰ προκαλέσῃ τελικῶς μείωσιν τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ σοβαρὰς συνεπειὰς ἐπὶ τῶν ἐξόδων παραγωγῆς αὐτοῦ δηλ. ἐπὶ τῆς κανονικῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὅντως ἡ παραγωγή, τῶν περισσοτέρων ἀγαθῶν, ὑπάγεται εἴτε εἰς τὸν νόμον τῆς αὐξούσης ἀποδόσεως εἴτε εἰς τὸν νόμον τῆς φθινούσης ἀποδόσεως. Δηλ. τὰ ἔξοδα παραγωγῆς βαίνουν ὀλιγώτερον ἢ ἀναλόγως αὐξάνοντα πρὸς τὴν παραγωμῆν ποσότητα, ἢ περισσότερον ἢ ἀναλόγως. Εἰς οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν μὲ βάσιν τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν, δύναται κανεῖς νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἀγαθὰ παραγόμενα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν σταθερῶν κατὰ μονάδα ἐξόδων, ἀνεξαρτήτως τῆς παραγωμῆς ποσότητος, κυρίως εἶπεῖν δὲν ὑπάρχουν.

Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, ἐπομένως, μείωσις τῆς ζητήσεως θὰ προκαλέσῃ, προκειμένου περὶ ἀγαθῶν ὑπακούοντων εἰς τὸν νόμον τῆς αὐξούσης ἀποδόσεως, ὕψωσιν τῶν ἐξόδων παραγωγῆς κατὰ μονάδα καὶ ἐπομένως ὕψωσιν τῆς κανονικῆς τιμῆς. Εὐρισκόμεθα δηλ. πρὸ περιπτώσεως κατὰ τὴν ὁποίαν μείωσις τῆς ζητήσεως προκαλεῖ ὕψωσιν τῶν τιμῶν, περιπτώσεως ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐν πλήρῃ ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ ἀξίας τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως⁷ καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὁποίας οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ προστρέξωμεν εἰς τὰς περὶ ἀτελοῦς συναγωνισμοῦ ἀπόψεις⁸. Διότι ἀκριβῶς ἐνταῦθα προϋποτίθεται πλήρης συναγωνισμὸς⁹ καὶ προσαρμογὴ τῶν τιμῶν πρὸς τὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς¹⁰.

⁷ Ταῦτα δέον νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τῶν οἱ σπεύδοντες νὰ ἐπικρίνουν τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα ἐξελισσομένου οἰκονομικοῦ συστήματος, βλ. π.χ. Πίντον. «Θεωρητικὴ ἀνάλυσις τῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν» σ. 99.

⁸ Ὡς πράττει ὁ καθ. Ed. Chamberlin, βλ. τὸ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον τοῦ «Theory of monopolistic competition» ἐνθα εἰσάγεται καὶ αὐστηρὰ διάκρισις μεταξὺ ἐξόδων παραγωγῆς καὶ ἐξόδων διαθέσεως, περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ὁποίας ἔχωμεν σοβαρὰς ἀμφιβολίας, βλ. ὅπωςδῆποτε op. cit. Κεφ. VI.

⁹ Ἄλλο τὸ ζήτημα ἂν ἡ λειτουργία τοῦ νόμου τῆς αὐξούσης ἀποδόσεως, αὐτομάτως περιορίζει τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμὸν.

¹⁰ Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἀναλύσεως ὁ ἀναγνώστης δύνα-

Ούτω λοιπόν βλέπομεν ὅτι ἡ κανονικὴ τιμὴ δὲν εἶναι μία διότι ἡ ζήτησις δύναται νὰ προκαλέσῃ μεταβολὴν αὐτῆς, μεταβάλλουσα τὰ ἔξοδα παραγωγῆς κατὰ μονάδα, καὶ τὸ μόνον ποῦ δύναται νὰ λεχθῆ εἶναι, ὅτι πρέπει ἐκάστοτε νὰ μεταβάλλεται τοιοῦτοτρόπως ὥστε νὰ ἐξισώνῃ τὴν ζήτησιν πρὸς τὴν ἐκάστοτε προσφερομένην ποσότητα.

Αἱ ἔννοιαι αὗται ἀποτελοῦν ἐπαρκῆ θεμελίωσιν διὰ τὰς ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς διανομῆς, ποῦ πρόκειται ν' ἀναπτύξω εὐθὺς κατωτέρω. Διεξοδικωτέρα ἀνάπτυξις τῶν ἀλληλεπιδράσεων μεταξὺ μεταβολῶν τῶν τιμῶν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, καὶ μελέτη τῆς ἐννοίας τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ἔναντι τῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν, δὲν θὰ εἶχε τὴν θέσιν τῆς ἐνταῦθα.

Ἐν συνεχείᾳ θ' ἀναπτύξω περαιτέρω ἐφαρμογὰς, τῆς ἐκτεθείσης θεωρίας περὶ τιμῶν, ἐπὶ τῶν προβλημάτων διανομῆς, καὶ θὰ διακρίνω τὸ μακροχρόνιον, τοῦ βραχυχρονίου προβλήματος διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας.

IV

Ὡς παρετήρησα ἄνωτέρω τὰ ἔξοδα παραγωγῆς τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῶν προσφερομένων ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπακούουν εἰς τοὺς νόμους τῆς αὐξοῦσης ἢ φθινούσης ἀποδόσεως. Παρ' αὐτὰ βεβαίως ὑπάρχει καὶ περιορισμένη τις κατηγορία ἀγαθῶν παραγομένων ὑπὸ τὸ κράτος σταθερῶν ἐξόδων κατὰ μονάδα καὶ ἕτερα κατηγορία ἀγαθῶν σπανίων. Τῶν πρώτων τὴν κανονικὴν τιμὴν ρυθμίζουν μόνον τὰ ἔξοδα παραγωγῆς, διότι τὰ τελευταῖα ταῦτα *ex definitione* παραμένουν σταθερὰ κατὰ μονάδα, μεταβαλλομένης τῆς ζητήσεως καὶ τῆς παραγωγόμενης ποσότητος.

Τῶν δευτέρων, ὄντων ἀγαθῶν σπανίων, δηλ. μὴ δυναμένων ν' αὐξηθοῦν διὰ τῆς καταβολῆς ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἡ κανονικὴ τιμὴ ρυθμίζεται βάσει τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος αὐτῶν, βάσει δηλ. τῆς ζητήσεως, διότι τὸ σύνολον τῆς προσφερομένης ποσότητος εἶναι σταθερόν. Ἀγαθῶν δηλ. τῶν ὁποίων ἡ ὑπάρχουσα ποσότης δὲν δύναται νὰ μεταβληθῆ,

ται εὐχερῶς νὰ εὔρη πλείστα παραδείγματα αὐξανούσης ζητήσεως προκαλούσης μείωσιν τῶν τιμῶν, μειουμένης ζητήσεως προκαλούσης ὑψωσιν τῶν τιμῶν κ. ο. κ.

αὶ τιμαὶ μεταβάλλονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ζητήσεως καὶ ἡ κανονικὴ τιμὴ θὰ εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐξισώνῃ τὴν προσφορὰν πρὸς τὴν ζήτησιν, δεδομένου δὲ ὅτι ἡ προσφορὰ εἶναι ἀμετάβλητος, ἡ κανονικὴ τιμὴ θὰ εἶναι ἡ παριστῶσα τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα τῶν ἐν λόγῳ ἀγαθῶν.

Τώρα ὁ σχηματισμὸς τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ὑπάγεται εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν. Ἡ ποσότης τῶν ἐν ἑκάστη παραγωγικῇ περιόδῳ διαθεσίμων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου εἶναι ἀπολύτως ὀρισμένη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς¹. Αὐξήσις τῆς ζητήσεως, π. χ. ἐργασίας, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀντίκτυπον τὴν παραγωγὴν πλειοτέρων ἐργατῶν παρὰ εἰς τὸ ἀπότερον μέλλον², καὶ ἐπομένως ἐν τῇ ἀγορᾷ οἱ μισθοὶ—ἡ τιμὴ τῆς ἐργασίας—θὰ ρυθμισθοῦν βάσει τῶν διακυμάνσεων τῆς ζητήσεως—τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος—ἡ ὁποία, ἐν προκειμένῳ, συμπίπτει μὲ τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, ἡ δὲ κανονικὴ τιμὴ θὰ εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐξισώνῃ τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν ἐργασίας εἰς τὴν τιμὴν ταύτην.

Οὕτω προκειμένου περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἡ θεωρία τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἡ ρυθμίζουσα τὸν γενικὸν μηχανισμόν τῶν τιμῶν, ἔχει ἐξ ἴσου ἐφαρμογὴν. Μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι δεδομένου ὅτι οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι «σπάνιοι», τὰ ἔξοδα παραγωγῆς δὲν παίζουν ρόλον εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς κανονικῆς τιμῆς, ἀλλ' ἡ ὀριακὴ χρησιμότης.

¹ Λέγομεν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Διότι ὑψωσις τῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας δύναται νὰ προκαλέσῃ προσφορὰν ἐργασίας, ἡ ὁποία ὑπὸ χαμηλοτέρας τιμᾶς δὲν θὰ ἔκρινε συμφέρον ν' ἀπασχοληθῇ, καὶ ἀντιθέτως, μείωσιν προσφορᾶς ἐκ μέρους ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι προτιμοῦν ν' ἀπολαύσουν τῶν ἠϋξημένων μισθῶν ἐργαζόμενοι ὀλιγώτερον. Αἱ αὐταὶ παρατηρήσεις ἰσχύουν *mutatis mutandis*, καὶ διὰ τὸ κεφάλαιον. Ἄλλ' ἐνταῦθα εἶναι φανερόν ὅτι πρόκειται περὶ κινήσεων προσφορᾶς καὶ ζητήσεως συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐντὸς τῶν ὑφισταμένων ὀρίων καὶ ὄχι περὶ δημιουργίας νέων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

² Τὸ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τὸ κεφάλαιον. Αὐξήσις τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κεφαλαίου — ἀσχέτως ὅτι δὲν προκαλεῖ πάντοτε τόνωσιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀποταμιεύσεως, ἡ δὲ τόνωσις τοῦ πνεύματος τῆς ἀποταμιεύσεως εἶναι ζήτημα πάλιν ἐὰν προκαλεῖ αὐξήσιν τοῦ κεφαλαίου βλ. ἐπὶ τῶν προβλημάτων τούτων τὸ ἡμέτερον «Θεωρία Νομισματικῆς Πολιτικῆς», Ἀθῆναι (1938) — ἂν προκαλέσῃ ὄντως αὐξήσιν αὐτοῦ, θὰ τὴν προκαλέσῃ εἰς τὸ ἀπότερον μέλλον.

Ἡ παλαιὰ θεωρία περὶ κατωτάτου ὀρίου συντηρήσεως ἐργατικῶν μισθῶν (Ricardo, Marx) ἀποδεικνύεται ἀπλῆ συνέπεια βασικωτέρου σφάλματος τῶν παλαιῶν κλασσικῶν ἐν τῇ διατυπώσει τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας. Οὗτοι μὴ διακρίνοντας τὰς διαφόρους κατηγορίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάγονται τὰ διάφορα ἀγαθὰ, ὑπὸ ἔποψιν ἐξόδων παραγωγῆς (σπάνια, σταθερὰ ἔξοδα κατὰ μονάδα, πλέον ἢ ἀναλόγως αὐξάνοντα, ὀλιγώτερον ἢ ἀναλόγως αὐξάνοντα) ἐθεώρουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παραγομένων μὲ σταθερὰ ἔξοδα κατὰ μονάδα³ καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ ζήτησις οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπιρροὴν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς κανονικῆς (φυσικῆς) τιμῆς, ἡ ὁποία προσδιορίζεται σύμφωνα μὲ τὸ πραγματικὸν κόστος τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν. Τὴν θεωρίαν λέγομεν ταύτην ἐπεκτείνοντες καὶ ἐπὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὠρίζον ὡς τὴν κανονικὴν τιμὴν τῆς ἐργασίας τὴν συμπίπτουσαν μὲ τὸ κόστος ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἐργάτου.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι ἡ νεωτέρα περὶ ἀξίας θεωρία τῆς προσφορᾶς ζητήσεως, ἐπιτρέπει τὸν συνδυασμὸν τῆς συναρτησιακῆς θεωρίας πρὸς τὴν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ δύο κρατοῦσαι θεωρητικαὶ κατευθύνσεις ἐν τῇ θεωρίᾳ περὶ διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, καὶ καθιστᾷ φανερὰν τὴν πλάνην τῆς παλαιᾶς ἀπαισιοδόξου περὶ μισθῶν θεωρίας, ἐνῶ συγχρόνως ἐξηγεῖ πῶς προεκλήθη τὸ σφάλμα τοῦτο.

Ἡ κανονικὴ τιμὴ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ρυθμίζεται εἰς

³ Ὡς γεγονὸς ὁ Ricardo διακρίνει, ἤδη ἐν ἀρχῇ τοῦ 1ου Κεφαλαίου τῶν «Principles», τὴν περίπτωσιν τῶν σπανίων ἀγαθῶν καὶ γράφει μάλιστα «No labour can increase the quantity of such goods, and therefore their value cannot be lowered by an increased supply». Ἄλλ' ἀφήνει τελείως ἐκτὸς τῆς γενικῆς περὶ ἀξίας θεωρίας τοὺς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῶν σπανίων ἀγαθῶν. Τὸ αὐτὸ λεκταῖον καὶ διὰ τὸν Marx. Ἡ περίπτωσις τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὸ κράτος τῶν πλέον ἢ ἀναλόγως αὐξανόντων ἐξόδων (νόμος φθινούσης ἀποδόσεως) ἐμελετᾶτο μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔγχειον πρόσοδον, καὶ μολονότι ὁ Ricardo (βλ. ἰδίᾳ «Principles» σ. 37 ἔκδ. Everyman's) ἐπλησίασε τὴν ἀλήθειαν, πάντως δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἐνσωματώσῃ εἰς τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν του.

τὸ σημεῖον ὅπου ἡ προσφορὰ ἰσορροπεῖ πρὸς τὴν ζήτησιν, τὸ δὲ σημεῖον τοῦτο συμπίπτει πρὸς τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

V

Σκοπὸς τῆς παρούσης ἐργασίας δὲν εἶναι ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς θεωρίας περὶ σχηματισμοῦ τῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἀλλ' ἡ διατύπωσις ὠρισμένων κεντρικῶν σημείων τῆς περὶ διανομῆς θεωρίας, διαφωτιζόντων τὴν σημασίαν αὐτῆς καὶ ἐπιτρεπόντων τὴν ἄρσιν διαφωνιῶν ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς.

Ἡ προηγηθεῖσα ἀνάλυσις ὑπῆρξε καθαρῶς «στατική». Θὰ προσπαθήσωμεν ἤδη νὰ διατυπώσωμεν κανόνας τινὰς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, σύμφωνα δὲ μὲ τὸ ἀνωτέρω (§ III in fine) προταθὲν σχέδιον, θὰ μελετήσωμεν πρῶτον τὸ πρόβλημα τῆς μακροχρονίου ἐξελίξεως.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οικονομικῆς προόδου. Ἐὰν τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα θαίνῃ ἀξανάμενον ταχύτερον τοῦ πληθυσμοῦ, τότε βεβαίως τὸ κατὰ κεφαλὴν πραγματικὸν εἰσόδημα βαίνει ἀξανάμενον. Οἱ παλαιοὶ ἀπαισιόδοξοι οἰκονομολόγοι διετύπωσαν ἐνταῦθα τὴν ἄποψιν κατὰ τὴν ὁποίαν, αὔξεις τοῦ εἰσοδήματος κατὰ κεφαλὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπέλθῃ, διότι ὁ πληθυσμὸς τείνει ν' αὔξανῃ ταχύτερον τῶν μέσων διατροφῆς καὶ γενικώτερον τοῦ πλούτου. Ἐπομένως τὸ μόνον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀπεριόριστον αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι τὰ μέσα διατροφῆς. Μόλις δὲ τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ὑπερβαίνει τ' ἀπαραίτητα πρὸς τὸ ζῆν, ὁ πληθυσμὸς τείνει ν' αὔξανῃ εἰς τὸ ἀνώτατον ἐπιτρεπόμενον, ὑπὸ τῶν μέσων διατροφῆς, ὅριον¹. Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτήν, οὐδεμία τεχνικὴ πρόοδος εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ μακροχρονίως αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος.

Κατὰ τὸν Ricardo, τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα τείνει ν' αὔξανῃ ὀλιγώτερον ἢ ἀναλόγως πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ τὸ μὲν τμήμα τῶν γαιοκτημόνων (σύμφωνα πρὸς τὴν περὶ

¹ Τοῦτο εἶναι τὸ συμπέρασμα τῆς περὶ πληθυσμοῦ θεωρίας τοῦ Μάλθου, βαθεῖαν ἀνάλυσιν τῆς ὁποίας βλ. εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ κ. Κ. Βαρβαρέσου «Ἡ θεωρία τοῦ πληθυσμοῦ» Ἀθῆναι 1912.

έγγειου προσόδου θεωρίαν του) βαίνει αυξανόμενον, διότι λόγω τῆς προσφυγῆς εἰς ὀλιγώτερον εὐφορα ἐδάφη ἢ ἔγγειος πρόσοδος αυξάνει, τὸ δὲ τμήμα τῆς ἐργασίας, αυξάνει μὲν ὀνομαστικῶς, ἀλλὰ ὄχι ἐπαρκῶς διὰ νὰ καλύψῃ τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν μισθῶν, ἥτις ἐπέρχεται λόγω τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν διατροφῆς, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ καλλιέργεια πτωχοτέρων γαιῶν². Ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου ἀρκεῖται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι μειοῦται καὶ αὕτη καὶ δὲν δύναται παρὰ ν' αυξάνῃ εἰς βάρος τῶν μισθῶν³. Δηλ. ἡ ἀδυναμία αυξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος συνάγεται ἐξ ἴσου σαφῶς ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ricardo ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ τοῦ Malthus, καὶ ἐπομένως ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως ὡς διέπων τὴν παραγωγὴν γενικῶς⁴.

Ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἡ ἀντίθετος ἄποψις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν αἰσιοδόξων. Ἡ βασικὴ διαφορὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν αἰσιοδόξων ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ἀπαισιοδόξους, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι οὗτοι προϋποθέτουν πάντοτε ἰσχύοντα τὸν νόμον τῆς αυξοῦσης ἀποδόσεως ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ ἐπομένως, κατ' αὐτούς, ἡ αὕξησις τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ὅπως ἂν ἔξωσθη ἔξησφαλισμένη, διότι καταβολὴ περισσοτέρας ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ἐπιφέρει πλεόν ἢ ἀνάλογον ἀπόδοσιν εἰς ἀγαθὰ καταναλώσεως.

Οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι προῦκάλεσαν τὴν βασικὴν αὐτὴν διαφορὰν εἶναι ἀρκετὰ ἐμφανεῖς: Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγραφον οἱ ἀπαισιόδοξοι ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ αἰσιόδοξοι ἀφ' ἑτέρου, ὡς συνήθως ἀναπτύσσεται, ἀλλ' ἰδίᾳ ἢ ἀ ν ε π α ρ κ ῆ ς ἀ ν ά π τ υ ξ ι ς τ ῆ ς θ ε ω ρ ί α ς

² Βλ. Ricardo op. cit σελ. 57. Δηλ. ὁ Ricardo δέχεται μακροχρόνιον μείωσιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν, παραθλέπων τὴν ἀντίφασιν ἢ ὁποία δημιουργεῖται οὕτω πρὸς τὴν θεωρίαν του περὶ ἐργατικῶν μισθῶν ἰσομένων πρὸς τὸ κατώτατον ὄριον συντηρήσεως καὶ ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἐργάτου. Ἡ διάκρισις ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν μισθῶν εἶναι σαφῆς παρὰ Ricardo, εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιον πῶς ὁ I. Σουτσοῦς ἐπέκρινε τὸν Ricardo ὡς παραθλέποντα αὐτὴν (βλ. «Πραγματεία περὶ παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου», Ἀθῆναι 1851, σ. 433—4).

³ Ricardo op. cit., σ. 70.

⁴ Οὕτω ἐμφανίζεται λαθάνουσα ἀντίφασις τῆς θεωρίας αὐτοῦ περὶ παραγωγῆς πρὸς τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν του, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑποτίθεται ἰσχύων ὁ νόμος τῶν σταθερῶν ἐξόδων. (Πρὸβλ. ἀνωτέρω § IV, σημ. 3 σελ. 19).

τῶν ἐξόδων παραγωγῆς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέ-
τρεπεν ὁπωσδήποτε σαφῆ ἀντίληψιν τῆς
σημασίας τῶν νόμων τῆς φθινοῦσης καὶ
αὐξοῦσης ἀποδόσεως.

Ὁ μελετῶν τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν παρατηρεῖ βεβαίως
μίαν τάσιν αὐξήσεως τῆς ἀνθρωπίνης εὐμαρείας, δηλ. τοῦ
κατὰ κεφαλὴν πλούτου, καὶ τοῦτο δικαιολογεῖ τὴν αἰσιόδοξον
ἄποψιν. Ἀλλὰ δὲν δύναται κανεὶς ν' ἀρνηθῆ, ὅτι κατὰ μακρο-
τάτας περιόδους, ἐπίσης τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνθρωπίνης εὐμα-
ρείας ὑπῆρξε στάσιμον ἢ καὶ φθίνον. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ δια-
τυπώσωμεν κανόνα ὅτι μέχρις ἐνὸς ὠρισμένου σημείου, κατα-
θαλλομένων περισσοτέρας ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, θὰ ἔχω-
μεν ἀπόδοσιν πλεόν ἢ ἀνάλογον καὶ πέραν αὐτοῦ τοῦ σημείου
φθίνουσαν. Διότι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ σημεῖον εἶναι μεταθετὸν
καὶ δύναται νὰ μετατεθῆ σὺν τῇ προόδῳ τῶν ἐπιστημῶν καὶ
τῶν ἐφευρέσεων.

Εἶναι τοιαύτη ἡ ἀλληλεπίδρασις τῶν κοινωνικῶν φαινο-
μένων ὥστε πρόβλεψις περὶ τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ κοινω-
νικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ματαία⁵.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι δευτερεῦον διὰ τὴν ἡμετέραν
ἔρευναν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ κατὰ κυριολεξίαν πρόβλημα τῆς
ἐξελίξεως τῆς διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, μεταξύ
κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, μελετήσωμεν ἤδη τὴν αἰσιόδοξον
ἄποψιν.

Κατ' αὐτὴν τὰ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματα ἐξ ἐργασίας καὶ
κεφαλαίου βαίνουν αὐξανόμενα παραλλήλως, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς
ἐργασίας εἰσοδήματα βαίνουν ταχύτερον αὐξάνοντα ἀπὸ τὰ
ἐκ κεφαλαίου⁶. Τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ ἐργασία ἐπωφελεῖται
ὄλων τῶν ἐφευρέσεων καὶ τελειοποιήσεων αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουν
αὕξησιν τῆς ἀποδοτικότητος αὐτῆς, ἐνῶ τὸ κεφάλαιον, ἀποτε-
λούμενον ἀπὸ παλαιὰν «ἀποκρυσταλλωμένην» ἐργασίαν
(σύμφωνα μὲ τὴν παλαιὰν κλασικὴν θεωρίαν) δὲν δύναται

⁵ Πρὸβλ. καὶ Colin Clark «National income and outlay», Κεφ. XIII.

⁶ Τοῦτο ὁ Bastiat ἀποκαλεῖ τὸν μεγάλον ἀρμονικὸν νόμον τοῦ κεφα-
λαίου, (βλ. Harmonies Economiques, Κεφ. VII, σελ. 250 κ. ἐ.). Ζήτημα
ἐγγείου προσόδου δὲν γεννᾶται, διότι ὁ Bastiat δὲν διακρίνει αὐτὴν τῶν
λοιπῶν ἀμοιβῶν κεφαλαίου. Ὡς γνωστόν, ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ Bastiat
εἶναι καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόψεις τοῦ Carey, αἱ ὁποῖαι μάλιστα
καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον.

ν' ἀπολαύση τῶν νεωτέρων αὐξήσεων τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς.

Ὡς ἀπόδειξιν τῆς θέσεως ταύτης ὁ Bastiat ἔφερε τὴν μακροχρόνιον τάσιν τοῦ καθαροῦ τόκου πρὸς μείωσιν. Καὶ βεβαίως ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία, ὡς ἀπέδειξεν ἡ νεωτέρα ἔρευνα, οὐδεμίαν τοιαύτην τάσιν ἀποδεικνύει. Οὐδὲ μείωσις τοῦ ἐπιτοκίου εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῆ ὡς σημαίνουσα αὐξήσιν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ κεφάλαιον. Παρ' ὅλον τοῦτο ἡ αἰσιόδοξος αὕτη θέσις δὲν στερεῖται βάσεως. Ὄντως αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι τείνουν πρωτίστως εἰς αὐξήσιν τῆς ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας.

Τὰ ἤδη ἐπενδεδυμένα εἰς ἀγαθὰ παραγωγῆς κεφάλαια (οἰανδήποτε περὶ κεφαλαίου θεωρίαν καὶ ἂν δεχθῶμεν), συνήθως δὲν δύνανται νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν νέων προόδων, πολλάκις δὲ νεώτεροι ἐφευρέσεις προκαλοῦν τὴν ταχύτεραν ἀχρηστευσιν, δηλ. καταστροφὴν αὐτῶν. Βεβαίως αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι συντελοῦν εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν νέων ἐπενδύσεων καὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς παλαιάς, καὶ ἐπομένως αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου καθὼς καὶ τῆς ἐργασίας.

Ἀλλὰ καθίσταται α ἰστορίᾳ πιθανὸν ὅτι, γενικῶς, ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας, συνεπεία τῶν τεχνικῶν βελτιώσεων καὶ τῆς προόδου, θὰ εἶναι μεγαλειτέρα τῆς τοῦ κεφαλαίου. Διότι ἐνῶ αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι δύνανται ν' ἀναφέρονται εἰς τὸ σύνολον τῆς ἐργασίας, δὲν δύνανται ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον, παρὰ νὰ ἐπηρεάζουν τὴν ἀπόδοσιν τμήματος μόνου αὐτοῦ (νέαι ἐπενδύσεις).

Καὶ ὅμως αἱ στατιστικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος δὲν δεικνύουν τάσιν ταχύτερας αὐξήσεως τῶν ἐξ ἐργασίας ἢ ἐκ κεφαλαίου εἰσοδημάτων. Ἀντιθέτως φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ, ὑπῆρξε τάσις παραλλήλου αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἐξ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου⁷, μάλιστα δὲ ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως

⁷ Βλ. Α. C. Pigou «Money wages in relation to unemployment» in Economic Journal, 1938, σ. 136. Colin Clark op. cit. Κεφ. Υ. Ἡ ἔλλειψις στατιστικῶν δεδομένων εἶναι τοιαύτη, ὥστε καθίσταται ἀδύνατος μελέτη τοῦ προβλήματος ἐν Ἑλλάδι.

τῶν ἐκ κεφαλαίου εἰσοδημάτων, καθίσταται πιθανόν, ὅτι ὑπῆρξε κατὰ τι ταχύτερος τῶν ἐξ ἐργασίας⁸.

Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως εὐρίσκεται συνήθως εἰς τὴν τάσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὅπως ἀπολαμβάνουν ὅλον ἐν μεγαλειτέρου μέρους τῆς ἠϋξημένης ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας, μειοῦσαι τὰς ὥρας ἐργασίας των, καὶ τὰ ἔτη τῆς παραγωγικῆς των ἀπασχολήσεως (ὑποχρεωτικὴ ἢ καὶ προαιρετικὴ παράτασις τῶν ἐτῶν ἐκπαιδεύσεως, συνταξιοδότησις, πολλάκις ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 60 ἔτους ἢ καὶ ἐνωρίτερον⁹), συμμετέχουσαι δηλ. ὀλιγώτερον εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν.

Βασιζόμενος ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ποσοστὸν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τὸ περιερχόμενον εἰς τὴν ἐργασίαν βαίνει ἴσως ἐλαφρῶς μειούμενον, ὑπεστήριξα¹⁰ τὸ σκόπιμον πολιτικῆς ἐλαφρῶς ἀνερχομένου γενικοῦ ἐπιπέδου τιμῶν, ἢ ὁποία ἐπιπροσθέτως ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅτι (ἐντὸς τῆς κατηγορίας ἀμοιβῶν κεφαλαίου) διευκολύνει μετάθεσιν εἰσοδήματος εἰς βᾶρος τῶν δανειστῶν, καὶ ἐν τινι μέτρῳ τῶν ἀπολαυόντων ἐγγείου προσόδου, καὶ ὑπὲρ τῶν μετόχων καὶ γενικώτερον τῶν ἀπολαυόντων τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων¹¹.

⁸ Βλ. Κατηφόρη «Θεωρία Νομισματικῆς Πολιτικῆς», Κεφ. 20, σ. 213 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς καὶ Α. Angelopoulos «Die Einkommensverteilung im Lichte der Einkommensteuerstatistik» Leipzig 1931, σ. 56 κ. ἔ. Αὔξεις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ εἰσοδήματος ἐκ κεφαλαίου, σημαίνει μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ εἰσοδήματος ἐξ ἐργασίας πολὺ μικροτέραν. Διότι τὰ ἐξ ἐργασίας εἰσοδήματα ἀποτελοῦν, ἐν τῷ συνόλῳ των, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον τμήμα τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ἀπὸ τὰ ἐκ κεφαλαίου. Ἐὰν π. χ. δεχθῶμεν ὅτι τὰ ἐκ κεφαλαίου εἰσοδήματα ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἐν τρίτον τοῦ συνόλου (τὸ ὁποῖον εἶναι *grosso modo* ἀκριβές) καὶ τὰ ἐξ ἐργασίας τὰ δύο τρίτα, τότε τὰ ἐκ κεφαλαίου εἰσοδήματα θὰ ἠδύναντο ν' αὐξηθοῦν κατὰ 10% (τοῦ συνόλου τοῦ εἰσοδήματος παραμένοντος σταθεροῦ) ἐναντι μειώσεως τῶν ἐξ ἐργασίας κατὰ 5%.

⁹ Ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὸν νόμον περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων (Ν. 6298 ἄρθρ. 34), παρέχεται σύνταξις, ὑπὸ ὠρισμένης προϋποθέσεως, εἰς τὸν ἠσφαλισμένον τὸν συμπληρώσαντα τὸ 65ον ἔτος καὶ τὴν ἠσφαλισμένην τὴν συμπληρώσαντα τὸ 60όν.

¹⁰ Βλ. Κατηφόρης *op. cit.* Κεφ. 20, III § β.

¹¹ Βλ. Κατηφόρης *loc. cit.* καὶ τὸ τρίτον ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἄρθρων μου τῶν δημοσιευθέντων εἰς τὸν «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» τῆς 13, 20, 27 Μαρτίου 1939 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ οἰκονομικὸν σύστημα καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς».

Ἐν συμπεράσματι δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐν προοδευούσῃ οἰκονομίᾳ, τὸ τμήμα τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαμβάνει ἡ ἐργασία τείνει ν' αὐξάνῃ βραδύτερον τοῦ τμήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαμβάνει τὸ κεφάλαιον. Ἄλλ' ὅτι τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ τοιούτου συμπεράσματος μειώνει, αἰσθητῶς, τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐργασία τείνει νὰ εἶναι ὀλιγώτερον ἐξαντλητικὴ καὶ μικρότερας διαρκείας.

VI

Ἡ βραχυχρόνιος ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος τῆς διάνομης συνδέεται ἀναποσπάστως μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου. Ἡ συνήθως ὑποστηριζομένη ἄποψις ἐπὶ τῆς διάνομης τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, διατυποῦται ὡς ἑξῆς:

Κατὰ τὴν κατιούσαν περίοδον τοῦ κύκλου οἱ ὀνομαστικοὶ μισθοὶ βαίνουν μειούμενοι, ἀλλὰ ὀλιγώτερον τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ἐπομένως ἐπέρχεται κατ' αὐτὴν αὕξησις τῶν πραγματικῶν μισθῶν, τοῦ τμήματος δηλ. τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἄλλ' ἡ αὕξησις τῶν πραγματικῶν μισθῶν (μὴ συνοδευομένη ἀπὸ αὕξησιν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας) προκαλεῖ μείωσιν τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας, λόγῳ μείωσεως τῆς ὀριακῆς αὐτῆς χρησιμότητος, καὶ συνεπῶς ἀνεργίαν¹ καὶ μείωσιν τοῦ συνόλου τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ ἕτερον τμήμα τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, τὸ περιερχόμενον εἰς τὸ κεφάλαιον, κατ' ἀνάγκην μειοῦται καὶ ἀπολύτως (λόγῳ τῆς μείωσεως τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος) καὶ σχετικῶς πρὸς τὸ τμήμα τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς τὴν ἐργασίαν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ διακριθοῦν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν εἰς δάνεια ἐπενδεδυμένων κεφαλαίων, τῶν λοιπῶν ἀμοιβῶν κεφαλαίου, τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον μέρος ἀποτελοῦν τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ ἐνῶ τὸ ὀνομαστικὸν

¹ Ἡ θέσις αὕτη εὔρε τὴν μᾶλλον ἀπόλυτον αὐτῆς διατύπωσιν εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Γάλλου οἰκονομολόγου J. Rueff «Les variations du chômage en Angleterre» ἐν Revue Politique et Parlementaire, 10 Δεκεμβρίου 1925. Πρῶτ. καὶ A. Aftalion «Crises periodiques de surproduction» (Paris 1913) τομ. 1ος σ. 147 κ.έ.

ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς τοῦ εἰς δάνεια τοποθετημένου κεφαλαίου παραμένει σταθερόν, ἢ μειοῦται ὀλίγον (πτωχεύσεις, μείωσις τοῦ ὀνομαστικοῦ ἐπιτοκίου κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον) καὶ ἐπομένως, ἐπερχομένης μείωσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, τὸ τμήμα τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαύουν οἱ δανεισταὶ αὐξάνει, τὸ τμήμα τὸ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων μειοῦται ἐκ τριῶν λόγων, τῶν ἑξῆς:

- α) Λόγῳ τῆς ἀπολύτου μείωσεως τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος.
- β) Λόγῳ μείωσεως τοῦ ποσοστοῦ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ περιλαμβάνοντος τὰς ἀμοιβὰς τοῦ κεφαλαίου.
- γ) Λόγῳ αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ τὸ ὅποιον, ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἀμοιβῶν τοῦ κεφαλαίου, περιέρχεται εἰς τοὺς δανειστάς.

Ἀντιθέτως κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου, ὑφιοῦνται μὲν οἱ ὀνομαστικοὶ μισθοί, ἀλλὰ βραδύτερον τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἐπομένως ἐπέρχεται μείωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαύει ἡ ἐργασία (μολονότι ἀπολύτως λαμβανόμενον τὸ ποσὸν τοῦ ὁποίου ἀπολαύει ἡ ἐργασία δυνατὸν ν' αὐξάνη, λόγῳ τῆς κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου ἐπερχομένης αὐξήσεως τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος) καὶ αὕξισις τοῦ ποσοστοῦ τὸ ὅποιον περιέρχεται εἰς τὸ κεφάλαιον.

Ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἀμοιβῶν κεφαλαίου, πάλιν, τὸ τμήμα τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τὸ ὅποιον περιέρχεται εἰς τοὺς δανειστάς μειοῦται, λόγῳ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς παραμονῆς εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἐπίπεδον τῶν ὀνομαστικῶν ἀμοιβῶν κεφαλαίου, ἐνῶ αὐξάνει τὸ τμήμα τὸ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἔνεκα λόγων ἀκριβῶς ἀντιθέτων πρὸς ἐκείνους πού ἀνεπτύξαμεν εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν.

Ἡ θέσις αὕτη γενικῶς σχεδὸν ἀποδεκτὴ ² μέχρις ἐσχάτων, δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης. Αὕτη τείνει νὰ καταδείξη: α) ὅτι τὰ πραγματικὰ ἡμερομίσθια (ὄχι ὅμως, εἶναι ἀληθές, καὶ ὅλοι οἱ μισθοὶ ³) συνήθως κινοῦνται παραλ-

² Περὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ γενικεύσεως αὐτῆς βλ. J. M. Keynes «Relative movements of real wages and output» ἐν «Economic Journal» Μαρτίου 1939.

³ Ἡ διάκρισις μεταξὺ μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων πᾶν ἄλλο ἢ εὐχερῆς εἶναι. Διὰ τοῦ ὅρου μισθοὶ νοοῦνται συνήθως γενικώτερον οἱ ἀμοι-

λήλως πρὸς τὰ ὀνομαστικὰ ἡμερομίσθια. Ἐπομένως ὑφoῦνται κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου, μειοῦνται δὲ κατὰ τὴν κατιοῦσαν ⁴. Ἡ παράλληλος αὕτη κίνησις πραγματικῶν

θαὶ τῶν παρεχόντων ἐξηρητημένην ἐργασίαν. Ὅταν διακρίνονται οἱ μισθοὶ ἀπὸ τὰ ἡμερομίσθια, ἡ διάκρισις βασιζέται συνήθως ἐπὶ τῆς περιόδου πληρωμῆς τῶν ἡμερομισθίων, ὀριζομένων συνήθως ἡμερησίως, ἢ ἐβδομαδιαίως καὶ τῶν μισθῶν κατὰ μῆνα ἢ καὶ μακρότερα ἀκόμη χρονικὰ διαστήματα. Οὕτω οἱ μισθοὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τὰ ἡμερομίσθια εἰς τοὺς ἐργάτας. Ὅπωςδὴποτε οἱ μισθοί, ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν, ἀποτελοῦν σχετικῶς ἐλάχιστον ποσοστὸν ἔναντι τῶν ἡμερομισθίων.

4 Βλ. J. T. Dunlop «The movement of real and money wage rates» ἐν «Economic Journal» Σεπτεμβρίου 1938, L. Tharsis «Changes in real and money wages» *ibid.* Μαρτίου 1939, καὶ τὰς ἐκεῖ παρατιθεμένας στατιστικάς, ὡς καὶ τὴν «World Economic Survey» τῆς Κ. Τ. Ε. διὰ τὰ ἔτη 1937—38, ἰδίᾳ σ. 54. Ὁ κ. Ν. Φωκάς, εἰς τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν του «Essai sur le chômage Allemand d'après guerre» (Paris 1936) βλ. σσ. 145—50, παραδέχεται παράλληλον κίνησιν πραγματικῶν καὶ ὀνομαστικῶν μισθῶν ἐν Γερμανίᾳ προπολεμικῶς, καὶ μολονότι τονίζει ὅτι ἡ παράλληλος αὕτη κίνησις ἔπαυσε κατὰ τὰ ἔτη 1924—30, εὐρίσκει ὅτι ἐπανεμφανίζεται μετὰ τὸ 1931. Ὁ J. M. Keynes, εἰς τὸ ὀλίγον ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἄρθρον του, κατ'οὔσίαν ἀποδέχεται τὴν θέσιν ταύτην, ἐγκαταλείπων οὕτω τὴν παλαιότεραν ἄποψιν, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζε καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν «General Theory» (1936) σ. 10—12. Παρεμφερῆς εἶναι καὶ ἡ θέσις τοῦ Kalecki «The determinants of distribution of the national income» ἐν *Econometrica* Ἀπριλίου 1938. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι πλὴν τοῦ καθηγητοῦ Foxwell, τὸν ὁποῖον μνημονεύει ὁ Keynes (*loc. cit.* σ. 36) ὡς ὑποστηρίζοντα, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1897, τὴν νεωτέραν ἄποψιν περὶ παραλλήλου κινήσεως πραγματικῶν καὶ ὀνομαστικῶν μισθῶν, τὴν ἄποψιν ταύτην ἀνέπτυξαν καὶ ὁ L. Pohle (ὡς μνημονεύεται ὑπὸ Φωκᾶ *op. cit.* σ. 146, καὶ ἰδίᾳ ὁ καθηγητὴς A. Bowley κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, βασισας αὐτὴν καὶ ἐπὶ σοβαρῶν στατιστικῶν στοιχείων. Βλ. τὸ ἄρθρον αὐτοῦ «Nominal and real wages» ἐν *Palgrave's Dictionary of Political Economy*, τομ. 3ος, σ. 639—641 καὶ πλείστας ἐκ τῶν μεταγενεστέρων αὐτοῦ ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Βασιζόμενος ἐπ' αὐτῶν ὁ Keynes, κατήρτισε τὸν ἐξῆς πίνακα (*loc. cit.* σ. 38):

Ἔτη	τιμαὶ	ὑψούμενοι	Πραγματ. μισθοὶ
1880—84	τιμαὶ	ὑψούμενοι	πίπτοντες
1884—86	»	πίπτουσαι	ὑψούμενοι
1886—90	»	ὑψούμενοι	ὑψούμενοι
1890—96	»	πίπτουσαι	πίπτοντες
1896—99	»	ὑψούμενοι	ὑψούμενοι
1899—905	»	πίπτουσαι	πίπτοντες
1905—07	»	ὑψούμενοι	ὑψούμενοι
1907—10	»	πίπτουσαι	πίπτοντες
1910—14	»	ὑψούμενοι	ὑψούμενοι.

Σύγκρισις τοῦ δείκτου ὀνομαστικῶν ἡμερομισθίων τοῦ Α. Ο. Σ. πρὸς

καὶ ὀνομαστικῶν μισθῶν, κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν ἰδίᾳ περίοδον, δὲν δύναται παρὰ τὴν ἰσορροπία⁵ διὰ τῆς γενικεύσεως τοῦ συστήματος τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι τοῦλάχιστον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, περιλαμβάνουν πάντοτε διατάξεις περὶ ἀμέσου ἀναπροσαρμογῆς τῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας, ἐν περιπτώσει διακυμάνσεων τοῦ τιμαρίθμου⁶.

β) Ἐπομένως ὅτι τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων αὐξάνουν κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον, ὅχι εἰς βάρος τῶν πραγματικῶν μισθῶν, ἀλλὰ κυρίως εἰς βάρος τῶν ἀμοιβῶν τῶν δανειστῶν καὶ ἐν τινι μέτρῳ τῶν συνταξιούχων. Κατὰ τὴν κατιοῦσαν δὲ περίοδον, εἰς τὴν μείωσιν αὐτῶν, οὐδόλως συντελεῖ ἡ αὔξησις τῶν πραγματικῶν ἡμερομισθίων, ἡ ὁποία συνήθως δὲν λαμβάνει χώραν.

Εἶδωμεν τώρα τὴν σημασίαν τῆς νεωτέρας ταύτης—βασικῶς ἀντιτιθεμένης πρὸς τὴν παλαιάν—θέσεως 1) ὑπὸ καθαρῶς θεωρητικὴν ἔποψιν καὶ 2) ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

1) Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς κατιούσης περιόδου τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου εἶναι ἡ μείωσις τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν τῶν παραγομένων προϊόντων. Δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων τοῦ κύκλου. Τὸ κατὰ πόσον ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν κατιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου γενικὴ μείωσις τῆς ζητήσεως ἐκδηλοῦται περισσότερον διὰ μείωσεως τῆς παραγωγῆς, ἢ τῆς τιμῆς ἐκάστου προϊόντος; ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ἐκάστου προϊόντος, καὶ ἐκ τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ (μονοπωλιακὴ ἢ μὴ, optimum ἐπίπεδον κερδῶν).

Ὅπως δὲποτε, κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τοῦ οἰκονο-

τὸν τιμαρίθμον κόστους ζωῆς ἐν Ἑλλάδι, διὰ τὴν δεκαετίαν 1928—38, δεικνύει παράλληλον κίνησιν ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν μισθῶν.

⁵ Κατὰ τοῦτο: Διότι, παρ' ὅλην τὴν παράλληλον κίνησιν ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν μισθῶν, πάντως παρατηρεῖται συνήθως βραχεῖαι τις καθυστέρησις ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν.

⁶ Βλ. ἐν Γαλλίᾳ τὸν Νόμον Μαρτίου 1938, ὅστις ἐπιτρέπει τὴν ἀναθεώρησιν τῶν εἰς τὰς συλλογικὰς συμβάσεις περιεχομένων μισθολογίων, ἐὰν ὁ τιμαρίθμος κόστους ζωῆς μετεβλήθῃ κατὰ 5% ἢ περισσότερον. Παρ' ἡμῖν ἡ ἐθνικὴ συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας (12-8-36) περιέχει ὅρον, κατὰ τὸν ὁποῖον δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἀναπροσαρμογὴ τῶν κατωτάτων ὀρίων μισθῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κινήσεως εἰδικῶς καθοριζομένου τιμαρίθμου ἀκριθείας ζωῆς.

μικροῦ κύκλου, ἐπέρχεται γενική μείωσις τῶν τιμῶν ἢ ὁποῖα ὅμως δὲν εἶναι συμμετρική δι' ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Τὸ κατὰ πόσον οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ θ' αὐξηθοῦν ἢ μειωθοῦν, ἢ θὰ μείνουν σταθεροί, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἂν ἡ τιμὴ τῆς ἐργασίας εἶναι περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον εὐκαμπτος ἀπὸ τὰς τιμὰς τοῦ συνόλου τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν αἵτινες εἰσέρχονται εἰς τὸ κόστος τῆς ζωῆς.

Ἡ παλαιότερα ἄποψις ἐλάμβανεν ὡς δεδομένον⁷ ὅτι αἱ ἀμοιβαὶ τῆς ἐργασίας εἶναι μᾶλλον δύσκαμπτοι. Ἐὰν ὅμως ἀναλύσωμεν τὰς τιμὰς τῶν διαφόρων ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν αἱ ὁποῖαι εἰσέρχονται εἰς τὸ κόστος τῆς ζωῆς, βλέπομεν ὅτι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι μᾶλλον δύσκαμπτοι τῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας. Ὁ Dunlop (op. cit. § V) ὀρθῶς προτείνει τὴν κατάταξιν αὐτῶν εἰς τρεῖς κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι περίπου αἱ ἐξῆς: α) τιμαὶ παραμένουσαι σταθεραὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου (εἰσιτήρια τροχιοδρόμων, λεωφορείων, κινηματογράφων, σιγαρέττα, τηλεγραφικὰ τέλη κλπ.), β) τιμαὶ δυσκόλως μεταβαλλόμεναι (ἐνοίκια, ἱματισμός), γ) τιμαὶ εὐκόλως μεταβαλλόμεναι ὡς εἶναι ἰδίως αἱ τιμαὶ τῶν τροφίμων.

Τώρα εἰς τὸ κόστος τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου τὰ τρόφιμα ἀντιπροσωπεύουν περὶ τὰ 42 - 50%, ὑπάρχει δὲ τάσις μειώσεως τοῦ ποσοστοῦ τούτου, σὺν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῇ μακροχρονίῳ αὐξήσει τῶν ἡμερομισθίων. Δηλ. ὑφίσταται τάσις ὅπως ὁ τιμᾶριθμος κόστους ζωῆς καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δύσκαμπτος, καὶ τοῦτο καθ' ἣν περίοδον αἱ ἀμοιβαὶ τῆς ἐργασίας τείνουν νὰ καταστοῦν περισσότερο εὐπλαστοί.

Οὕτω λοιπὸν δύναται τις νὰ προβλέψῃ εἰς τὸ μέλλον, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παράλληλον ἐξέλιξιν ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν ἐργατικῶν μισθῶν. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθῶμεν καὶ διαφόρους ἄλλους τρόπους διὰ τῶν ὁποίων ἐμμέσως ἐπιτυγχάνεται μείωσις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν κατὰ

⁷ Ὁ Rueff (loc. cit.) ἀπεπειράθη ἀπόδειξιν αὐτῆς λαμβάνων ὡς ἀντιπροσωπεῦον τὸ κόστος τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου τὸν τιμᾶριθμον χονδρικῶν τιμῶν! Βλ. ὅμως τὰς ἐπιφυλάξεις τοῦ Ern. Wagemann, ὅστις ὁμολογεῖ ὅτι ἡ θέσις αὕτη δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ στατιστικῶς (Struktur und Rythmus der Weltwirtschaft), σ. 277 τῆς Ἀγγλικῆς ἐκδόσεως).

τὴν κατιοῦσαν περίοδον ⁸ (ὡς ἀναβολαὶ προαγωγῶν κλπ) ἢ νεωτέρα θέσις περὶ παραλλήλου κινήσεως ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν μισθῶν, ἥτις βεβαιοῦται ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐρεῦνης, καθίσταται καὶ a priori ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκλόνητος.

2) Ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ ἀνιοῦσα περίοδος τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου δὲν ἐπιφέρει μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τοῦ περιερχομένου εἰς τὴν ἐργασίαν, προσθέτει ἓν ἀκόμη ἐπιχείρημα ὑπὲρ πολιτικῆς ἀποφυγῆς τῆς κατιούσης περιόδου τοῦ κύκλου.

Ἦδη εἰς τὴν «Θεωρίαν Νομισματικῆς Πολιτικῆς» εἶχα θίξει τὸ πρόβλημα τοῦτο ⁹ ἀναπτύξας θέσιν συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν (ἀνεξαρτήτως τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀνεργίας) κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τὰ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματα ἐξ ἐργασίας οὐδόλως μειοῦνται ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐκ κεφαλαίου. Δηλ. ὅτι ὀνομαστικοὶ καὶ πραγματικοὶ μισθοὶ ὑψοῦνται παραλλήλως κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον.

Ἀποτελεῖ δὲ κάποιαν ἱκανοποίησιν διὰ τὸν γράφοντα ὅτι, νεώτεροι ἐρευνῶντες, ὅχι μόνον ἐπεβεβαίωσαν τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ κατέστησαν δυνατὴν καὶ τὴν διατύπωσιν τῆς ἀρχῆς περὶ παραλλήλου κινήσεως μεταξὺ ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν μισθῶν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου.

Ἡ μείωσις τῶν κερδῶν, κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου, δὲν ὀφείλεται εἰς αὐξήσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαύει ἡ ἐργασία, ἀλλ' εἰς τὰ γενικὰ αἷτια τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, τὰ ὁποῖα περιορίζουν τὸ σύνολον τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ἐντὸς τοῦ ὁποίου τμήμα τῶν κερδῶν, δὲν περιορίζεται συνεπείᾳ τῆς αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ τὸ ὁποῖον ἀπολαμβάνει ἡ ἐργασία, ἀλλὰ τοῦ τμήματος τοῦ ὁποίου ἀπολαμβάνει ἕτερα κατηγορία κεφαλαίου, τὰ δάνεια.

⁸ Αἱ αὐταὶ βεβαίως παρατηρήσεις ἰσχύουν, mutatis mutandis. καὶ διὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τοῦ κύκλου.

⁹ Κεφ. 20 III, σελ. 207—8.

VII

Εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας προσεπάθησα νὰ διατυπώσω τὰς κεντρικὰς γραμμὰς μιᾶς περιεκτικῆς θεωρίας περὶ διανομῆς, συνδυάζων τὴν θεωρίαν περὶ τῶν τιμῶν τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως (ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει, ὡς εἰδικὴν περίπτωσιν σχηματισμοῦ τιμῶν, τὸν σχηματισμὸν τῆς τιμῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς) πρὸς τὴν θεωρίαν τὴν προσπαθοῦσαν νὰ βασίσῃ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος. Ἔδειξα δὲ ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῆς θεωρίας περὶ φυσικῶν μισθῶν ταυτιζομένων πρὸς τὸ κατώτατον ὄριον ζωῆς ὀφείλεται εἰς παρεξήγησιν.

Κατόπιν, βασιζόμενος ἐπὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς, προσεπάθησα νὰ διατυπώσω τοὺς κανόνας μακροχρονίου ἐξελίξεως τῆς διανομῆς τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, καὶ νὰ διορθώσω τὴν σφαλερὰν ἀντίληψιν περὶ ἀντιθέτου φορᾶς πραγματικῶν καὶ ὀνομαστικῶν ἀμοιβῶν ἐργασίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου.

ΣΠ. Ι. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ
